

УДК 373.21

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Куземко Л.В.

У статті розкрито особливості впровадження технологій індивідуального виховання дітей в освітньому процесі дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: індивідуальне виховання, індивідуальний підхід, індивідуалізація виховання, педагогічна технологія.

В статье раскрыты особенности внедрения технологий индивидуального воспитания детей в образовательный процесс дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: индивидуальное воспитание, индивидуальный подход, индивидуализация воспитания, педагогическая технология.

The article shows particular application of the technologies of individual education of children in pre-school education.

Key words: individual education, individual approach, individualization of education, pedagogical technology.

Постановка проблеми. Із введенням Базового компоненту дошкільної освіти в Україні пріоритетним напрямком перебудови освітньої роботи з дітьми є орієнтація на кожного вихованця дошкільного навчального закладу. Це, у свою чергу, вимагає перетворення педагога із «проголошувача істин» на «реформатора всього життя дитини», здатного організувати життєдіяльність

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

юної особистості так, щоб вона комфортно почувалася серед інших і набула індивідуального досвіду життя.

За словами О.Л. Кононко: «...час потребує педагога-новатора, здатного вносити у власну діяльність прогресивні ідеї, запроваджувати нововведення, винаходити щось корисне, віджиле новим... Сьогодні на часі – креативна педагогіка (наука про виховання і навчання дошкільників, що ґрунтується на активному задіянні творчого потенціалу вихователя, впровадженні креативних освітніх технологій)...» [5, с.6]. Отже сучасний вихователь дошкільного навчального закладу повинен із глибокою повагою і розумінням підходити до індивідуальних потреб і розвитку кожного малюка. Вихованню відводиться пріоритетна роль у процесі соціалізації особистості, у розвитку її індивідуальності і самобутності. Знання виховних технологій, їхнє створення і впровадження надасть змогу педагогу організувати освітній процес так, щоб множинність індивідуальних інтересів вихованців враховувались у загальновиховній роботі з групою дітей.

Ефективність і результативність виховання залежать від виховної технології – гармонійного зв'язку всіх структурних елементів, що беруть участь у виховному процесі: цілі, принципи, концептуальні платформи, зміст, форми, методи і засоби, що застосовується.

У минулому народжувались як зарубіжні (Я. А. Коменський, Ж. Ж. Руссо, М. Монтесорі, Ж. Піаже, І. Г. Песталоцці, С. Френе), так і вітчизняні (С.Ф. Русова, О.І. Дорошенкова, Н.Д. Лубенець, К.О. Малицька) теорії індивідуального виховання дітей, в яких значна увага приділялась урахуванню індивідуальних потреб, інтересів та можливостей дитини.

Провідним принципом виховання індивідуальності небезпідставно вважається принцип індивідуального підходу. Питання індивідуального підходу піднімалися в працях багатьох видатних педагогів минулого, які протиставляли цей принцип тенденціям до встановлення спільного, єдиного

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

ідеалу людини, однакового змісту освіти. Водночас визнавалося, що індивідуальність не розвивається ізольовано від соціального середовища, і тому організація виховання повинна відповідати не лише потребам окремої особистості, але й дійсності, вимогам часу, запитам суспільства (В. В. Зіньківський). Автор зазначав, що готуючи дитину до життя, спираючись на її індивідуальні можливості і потреби, необхідно сприяти і розвитку соціальних сил, формуванню почуття єдності з оточуючим.

Метою статті є висвітлення проблеми індивідуального виховання дітей в освітньому процесі сучасних дошкільних навчальних закладах.

Головною тенденцією системи освіти в Україні стає формування ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. Соціалізація особистості «найефективніше здійснюється в колективі, через колектив і для колективу» (А.С. Макаренко). Однак це не означає, що індивідуальні особливості дитини в колективі не беруться до уваги. “Без знання дитини, її розумового розвитку, мислення, інтересів, уподобань, здібностей, задатків, нахилів – немає виховання” – наголошував В.О. Сухомлинський. При всій важливості виховної ролі колективу особистість кожної дитини завжди була і залишається в центрі уваги педагога, головним об’єктом і метою виховання.

Виховання (за Т.І. Поніманською) у широкому розумінні цього поняття визначають як процес цілеспрямованого формування особистості дитини. У цьому розумінні його можна розділити на навчання – процес передачі і засвоєння системи знань, умінь і навичок та власне виховання – формування фізичних, моральних, розумових, естетичних і трудових якостей дитини. Виховання – це головний чинник у формуванні особистості дитини, завдяки якому реалізується соціальна програма її розвитку та розвиваються природні задатки і здібності [6, с. 20].

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Індивідуальне виховання – така організація педагогічного процесу, при якій вихователь взаємодіє з дитиною на рівні «особистість – особистість» [7, с.477]. Мета індивідуального виховання дітей розшаровується на два однаково важливих напрямки: зовнішній, очевидний для дорослих і дітей – діловий, який покладений в основу спілкування, і внутрішній, прихований, духовно-моральний, педагогічний.

Зовнішня, ділова мета складається з того, що вихователь ділиться з дитиною своїм життєвим досвідом, знаннями, уміннями й навичками. Це своєрідна форма шефства, індивідуального наставництва. Реальний критерій успіху такої парної взаємодії: оволодіння дітьми конкретними знаннями, вміннями, навичками.

Внутрішня, власне педагогічна мета виходить з того, щоб на основі взаємної приязні, симпатії налагодити людський довірливий духовно-моральний контакт, бажання і прагнення обмінюватися у процесі взаємодії досвідом духовного життя, обговорювати проблему ідеалів, потреб та інтересів.

Зважаючи на визначення поняття «виховання», можемо зробити висновок, що будь який виховний процес спрямований на розвиток особистості. Оскільки *особистість* – це соціальна особа, яка вільно та відповідально визначає свою позицію серед інших, виступає активним суб'єктом власної життєдіяльності, творчо ставиться до оточення та самої себе [3, с.192], то виховання за своєю суттю і є індивідуальним. Виховання дошкільника не зводиться до виправлення можливих відхилень поведінки або запобігання їм засобами навіювання, повчання, різних форм покарання. Виховувати – означає створювати таке розвивальне середовище, яке сприятиме повноцінній реалізації потенційних сил дитини [3, с.23].

Існують розроблені педагогікою і психологією принципи виховання дітей. *Принципи виховання* – основоположні ідеї або ціннісні основи виховання людини (М.Д. Ярмаченко). Проаналізувавши існуючі принципи виховання,

©Куземко Л.В.

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

можемо зробити висновок, що у центрі виховного процесу є дитина, виховний процес спрямований на розвиток особистості, а це, в свою чергу, - врахування індивідуальних особливостей дитини; планування і реалізація індивідуальних програм розвитку дитини; створення сприятливого розвивального середовища для розвитку кожної індивідуальності; сукупність виховних процесів різних соціальних інститутів; технологізація виховного процесу.

Відповідно можемо визначити провідні принципи індивідуального виховання дітей дошкільного віку. Для їх визначення ми взяли за основу загальні принципи виховання, принципи розвитку дошкільника як особистості, визначені і обґрунтовані колективом авторів коментаря до Базового компонента дошкільної освіти в Україні (наук.керівник О.Л. Кононко) [3, С.19-20] та принципи індивідуалізації виховання і навчання визначені В.У. Кузьменко [4, с. 9]:

- *принцип гуманізму*, ставлення до дитини як до цінності, визнання права на вільний розвиток і реалізацію своїх природних здібностей; повага до унікальної своєрідності кожної дитини та її сім'ї. Дотримання цього принципу забезпечує збереження та підтримку тих особливостей індивідуальної та сімейної культури, носіями якої є дитина. Реалізація даного принципу полягає у безумовному прийнятті індивідуальності кожної дитини та її батьків, їх дієвій підтримці та розумінні, наданні можливості вибору посильної та цікавої для дитини діяльності, різноманітних ролей, матеріалів, відмові від жорсткої регламентації життя, категоричних оцінок;

- *принцип цілісності*, організація виховання як системний педагогічний процес, що спрямований на гармонійний та всебічний розвиток особистості. Передбачає сприйняття педагогом дитини не як набору окремих характеристик, а цілісного утворення; передбачає наступність в реалізації напрямів та етапів виховної роботи всіх соціальних інституцій;

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

- *принцип активності*, розвиток у дошкільному віці самостійності, творчого ставлення до життя і різних видів діяльності, формування у дитини критичності, здатності робити власні вибори, приймати рішення і відповідати за їх наслідки, саморозвиватися;

- *принцип культуровідповідності*, органічне поєднання індивідуального розвитку з формуванням у дошкільника базису особистісної культури, його збалансованість з національною культурою українського народу, рідною мовою, традиціями, звичаями, забезпечення наступності і спадкоємності поколінь;

- *принцип варіативності програмових завдань, навчально-виховного змісту, матеріального середовища, розвивального обладнання* має надзвичайно велике значення не лише для урахування індивідуальних відмінностей, але і для розвитку системоутворювальних властивостей індивідуальності. Саме в процесі створення різноманітного середовища, збагачення методичного, дидактичного арсеналу у кожного педагога виникає можливість до варіювання змісту виховної роботи, пошуку та використання методів та прийомів роботи, максимально ефективних для навчання та виховання кожної дитини;

- *принцип технологізації*, за яким виховний процес передбачає науково обґрунтовані дії педагога та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей;

- *принцип індивідуального підходу*, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей: зміст, форми і методи виховання мають враховувати необхідність вікової і статевої диференціації освіти, організації соціального досвіду дитини та індивідуальної допомоги їй. Реалізація цього принципу передбачає створення педагогом сприятливих умов для природного і поступового розвитку дитини.

Вважається, що індивідуальний підхід у вихованні базується на знанні та

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

розумінні особистісних властивостей дітей, урахуванні цих знань при виборі стилю педагогічного спілкування, засобів виховання, забезпеченні допомоги дитині у розвитку найбільш цінних сторін її індивідуальності, дозволяє компенсувати негативні властивості шляхом формування індивідуальних стилів, реалізації індивідуалізованих корекційних програм (Т. Б. Кабанова-Кліміна).

Подібно сутності індивідуального підходу визначається в сучасних наукових дослідженнях і сутність *індивідуалізації* процесу виховання і навчання, яка розглядається як принцип освіти, як така організація навчально-виховного процесу, при якій враховуються індивідуальні відмінності вихованців, рівень розвитку їхніх здібностей. При окресленні складових індивідуалізації називаються: визначення вікових та індивідуальних особливостей вихованців, пошук ефективних форм організації навчально-виховної роботи з виділеними категоріями дітей, перевірка результативності обраних методів, прийомів і засобів взаємодії з ними в процесі групової та індивідуальної роботи.

Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання і виховання є їх технологізація — неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень. За визначенням Г.К. Селевко: «Індивідуалізація виховання – це напрямок у розвитку виховних технологій, який передбачає поглиблену діагностику особистості дитини, проектування на цій основі індивідуальної програми її розвитку, рефлексію результатів; це діяльність дорослого і дитини з підтримки і індивідуалізації особистості» [7, с.478].

З даного визначення можемо зробити висновок, що індивідуальне виховання, індивідуальний підхід у вихованні та індивідуалізація виховання є своєрідними виховними технологіями.

Поняття «технологія» (грец. *techne* — мистецтво, майстерність і *logos* —

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

слово, вчення) - це наука про майстерність. Технологічний процес завжди передбачає чітку послідовність операцій з використанням необхідних засобів за певних умов [1, с.18].

Виховна робота в дитячому садку – це, насамперед, спільна діяльність дорослого і дитини, яка передбачає особистісно зорієнтовану модель взаємодії, за якою дитина не об'єкт виховних впливів, а суб'єкт, партнер взаємодії. Вихователь діє тут не поруч, не над, а разом з вихованцем. Його завдання полягає в тому, щоб побачити, зрозуміти, як діти сприймають інформацію і її засвоюють, як вони спілкуються, співпереживають, виявляють емоційну чутливість. Зокрема, це передбачає пошуки резервів зростання дитячої особистості як самоцінності, визначення психолого-педагогічних умов реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів. Для визначення зазначених умов (схема 1) ми використали дослідження В.У. Кузьменко [4].

Схема 1. Провідні умови реалізації індивідуального підходу у вихованні дітей дошкільного віку

Як видно із схеми, однією із основних умов реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку є чітке знання вихователями закономірностей психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей дітей, завдань дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку держави, оволодіння формами і методами роботи з дітьми дошкільного віку. При вивченні

Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

вікових особливостей дошкільників вихователь переважно опирається на узагальненні дані педагогіки й вікової психології. Що ж стосується індивідуальних особливостей виховання окремих дітей, то тут йому доводиться покладатися лише на матеріал, отриманий в процесі власного вивчення вихованців. Тому наступною умовою є – володіння вихователями методами вивчення індивідуальних особливостей дітей, до яких відносяться, в першу чергу, спостереження та педагогічний експеримент. Сюди також відносяться бесіди з дітьми, вивчення продуктів дитячої діяльності, психологічні тести, моделювання педагогічних ситуацій.

Для того, щоб отримати більше інформації про індивідуальні особливості вихованця слід також зрозуміти специфіку соціальної ситуації розвитку дитини, яка є одним із вирішальних чинників індивідуального розвитку дитини дошкільного віку. З цією метою слід вивчати умови сімейного виховання: мати загальне уявлення про сім'ю вихованця; знати зміни, що відбулися в житті дитини, особливості сімейного виховання. Адже залучення батьків в освітній процес дошкільного навчального закладу є також однією із головних умов реалізації індивідуального підходу. Виховний вплив, який здійснює родина має вирішальне значення в подальшому розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Уся система дошкільної освіти має спрямовуватися на формування фізичних, емоційних та пізнавальних сил дитини, які становлять основу гармонійного розвитку її особистості. Вихователі дошкільних закладів повинні створювати таке розвивальне середовище, в якому будуть враховуватися індивідуальні інтереси і потреби кожної дитини. Лише вміле керівництво різними видами дитячої діяльності, підбір ефективних форм і методів роботи з дітьми сприятиме повноцінному розвитку дошкільника як особистості. З цією метою слід створювати індивідуальні програми розвитку кожної дитини з урахуванням її психологічних особливостей, задатків і здібностей.

Індивідуальний підхід має позитивний вплив на формування особистості за умови здійснення його в певній послідовності і системі, як неперервний, чітко організований процес. Для процесу виховання важливим є вибір педагогічних засобів, які, з одного боку, допомагають дитині засвоювати соціальні норми, з іншого – реалізувати себе і відповідно визначити свій індивідуальний спосіб поведінки в соціумі. Поруч із колективними засобами велике значення мають засоби індивідуального виховання. Прийоми і методи індивідуального виховання не є специфічними, вони загальнопедагогічні. Творче завдання вихователя – відібрати із загального арсеналу засобів ті, які найбільш дієві в конкретній ситуації, відповідають індивідуальним особливостям дитини. Для вихователів прийнятним буде використання наступних прийомів: безумовне прийняття дитини, вибіркоче ігнорування негативних (помилкових) вчинків, емоційне прогладжування, позитивне спонування до діяльності і спілкування, очікування майбутніх і радісних перемог [2, с.25].

Таким чином можна зробити висновки, що виховання – це головний чинник у формуванні індивідуальності дитини дошкільного віку, здійснюючи індивідуальне виховання дітей реалізується соціальна програма розвитку особистості та розвиваються природні задатки і здібності. Вихователям дошкільних навчальних закладів лише слід дотримуватись наступної стратегії поведінки:

- прийняти і повірити в кожну дитину, поважати і любити її;
- пізнавати дитину – відкривати шлях до розуміння особливостей її внутрішнього світу;
- підтримати кожного вихованця в труднощах самопізнання й саморозвитку, дати можливість відчути свою унікальність і цінність.

Література:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 317 с.
2. Індивідуалізація виховання в дитячому садку: Методичні рекомендації / [С.Є. Кулачківська, Г.В. Гуменюк, О.О. Вовчик-Блакитна, С.О. Ладивір, І.І. Карабаєва, Т.О. Піроженко, О.В. Писарева, К.В. Карасьова, Л.І. Соловійова] – К. : Міленіум, 2005. – 126 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : Нук.-метод. посіб. / Наук .ред. О.Л. Кононко. – К. :Ред.журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
4. Кузьменко В. Індивідуалізація виховання й навчання в дошкільних закладах [методичні рекомендації для дошкільних працівників] / Віра Кузьменко. – К. : КМІУВ імені Б.Грінченка, 2002. – 44 с.
5. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, АПН України / [О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко та ін.]. – К.: Світич, 2009. - 208с.
6. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: навчальний посібник / Т.І. Поніманська. – К. : Абрис, 1998. – 448 с.
7. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. – Т.2. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).